

УДК 336.71:351.863](477)(043.3)

Федорущенко Б. В.*аспірант,**Університет банківської справи, Львів, Україна;**e-mail: B.fedorushchenko@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-4760-2802***Барановський О. І.***доктор економічних наук, професор,**Університет банківської справи, Львів, Україна;**e-mail: bai.professor@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5505-5098***ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ
БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ**

Анотація. Визначено передумови і значущість формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору (ФББС) національної економіки. Виявлено недоліки сучасного висвітлення зазначеної проблематики. Висвітлено підходи до формування системи забезпечення ФББС. Критично проаналізовано погляди дослідників на забезпечення ФББС, що містяться в економічній літературі й дисертаціях із цієї проблематики. Виявлено, що нерозкритими залишаються питання з'ясування конкретних об'єктів забезпечення безпеки банківської діяльності; забезпечення ФББС часом обмежується лише формуванням, реалізацією і розвитком його стратегії, яка не враховує всю сукупність щільних зв'язків різних економічних агентів, їхніх різноманітних утворень і державних органів, секторів національної економіки, а також наявні розбіжності їхніх економічних / фінансових інтересів; не береться до уваги деструктивний вплив ендегенного середовища функціонування банківського сектору. Представлено авторське визначення системи забезпечення ФББС як: органічного поєднання забезпечувальних підсистем, що безперервно формуються на стійкій плановій основі суб'єктами системи для досягнення її цілей, виконання поставлених завдань концептуального / стратегічного характеру за об'єктно-орієнтованим підходом до забезпечення ФББС; комплексу оптимально альтернативних і скоординованих упереджувальних, поточних і коригувальних заходів. З'ясовано, чим визначається дієвість такої системи. Визначено, що формування й подальше функціонування системи забезпечення ФББС має здійснюватись на основі відповідної концепції, стратегії, політики, пріоритетів і поточних заходів, обґрунтованого визначення цілей і завдань такої системи, її предмета, об'єктів і суб'єктів, принципів формування й функціонування, механізмів, методів та інструментів забезпечення ФББС, визначення резервів підвищення її рівня; якісних забезпечувальних підсистем системи забезпечення ФББС. Наведено авторське бачення складових формування системи забезпечення ФББС.

Ключові слова: фінансова безпека, система забезпечення фінансової безпеки банківського сектору, засади формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору, мета, завдання, об'єкт, суб'єкт, банківський сектор.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; бібл.: 12.

Fedorushchenko B.*Ph. D. student,**Banking University, Lviv, Ukraine;**e-mail: B.fedorushchenko@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-4760-2802***Baranovskyi O.***Doctor of Economics, Professor,**Banking University, Lviv, Ukraine;**e-mail: bai.professor@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5505-5098*

DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL SECURITY SYSTEM OF THE BANKING

Abstract. This study determines the preconditions and significance of the development of the system of financial security of the banking sector (FSBS) of the national economy, reveals gaps in modern coverage of this issue and highlights the approaches to the development of the system of FSBS provision. The author has critically analyzed the views of researchers on the provision of FSBS described in the economic literature and theses on this issue. It has been discovered that the issues of definition of the specific objects of banking security remains unsolved; providing FSBS is sometimes limited by the development and implementation of its strategy, which does not take into account the whole set of close ties of different economic agents, their various entities and government agencies, sectors of the national economy, as well as existing differences in their economic / financial interests; the destructive influence of the endogenous environment of the banking sector is not taken into account. According to the author's definition, presented in the article, the system of FSBS provision is an organic combination of security subsystems that are continuously developing on a stable planned basis by the system entities to achieve its goals, perform tasks of a conceptual / strategic nature according to object-oriented approach to FSBS provision; a set of optimally alternative and coordinated preventive, current and corrective measures. Based on the study it has been defined what determines the effectiveness of such a system. It has been also determined that the development and further functioning of the system of FSBS provision should be based on the relevant concept, strategy, policy, priorities and current measures, reasonable definition of goals and objectives of such system, its subject, objects and subjects, principles of development and functioning, mechanisms, methods and tools for providing FSBS, determining reserves to increase its level as well as high-quality security support subsystems of the system of FSBS provision. The author's vision of the components of the development of system of FSBS provision is described.

Keywords: financial security, financial security system of the banking sector, principles of development of the financial security system of the banking sector, purpose, objective, object, subject, banking sector.

JEL Classification G21

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 0; bibl.: 12.

Вступ. Відсутність концепції безпеки вітчизняного банківського сектору (БС) і комплексності й системності її забезпечення та достатньо досвідчених фахівців у цій сфері; підвищення значущості БС у сприянні економічному зростанню та поліпшенню соціальних стандартів, а також глибини його проникнення в національну економіку; структурна й функціональна трансформації БС; широке впровадження фінансових інновацій; надмірна державна участь у капіталах комерційних банків (КБ) України; розвиток інтеграційних і глобалізаційних процесів; поява нових загроз банківській сфері загалом і функціонуванню окремих КБ зокрема; значна тінізація банківської діяльності зумовлюють необхідність дедалі більшої уваги до фінансової безпеки банківського сектору (ФББС), формування дієвої системи її забезпечення.

Це передбачає обґрунтування сутності системи забезпечення ФББС, її складових та підходів до їх формування й функціонування в умовах циклічності розвитку БС.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Проблематика ФББС знайшла своє відображення у працях таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як: А. Аліньска (A. Alińska), Д. Артеменко, Б. Баранескі (B. Baraniecki), О. Барановський, М. Барилюк, Т. Болгар, С. Васильчик, О. Васильчишин, В. Вовк, Р. Вовченко, О. Дубровін, М. Єрмошенко, К. Кіл (K. Kil), В. Коваленко, І. Крупка, Ю. Ніколаєнко, О. Пластун, С. Побережний, Б. Пшик, В. Светлова, М. Славкіна, Д. Шиян, О. Штаєр.

Попри це, і досі немає однозначних відповідей на запитання, яким чином, за допомогою яких механізмів / методів / інструментів / важелів можна забезпечити належний рівень спорадичної [вирішення конкретного завдання в конкретний (надкороткий) відрізок часу], поточної й стратегічної ФББС. Відтак метою статті є визначення засад формування дієвої системи забезпечення ФББС.

Результати дослідження. Формування ефективної системи забезпечення ФБ передбачає з'ясування й систематизацію явищ, подій і певних дій, настання чи здійснення яких безпосередньо чи опосередковано може стати загрозою тому чи іншому суб'єктові ФБ [1].

Загалом, забезпечення ФББС, на наш погляд, можливе на основі різних підходів, зокрема:

функціонально-ресурсного (з огляду на необхідність забезпечення повноцінної функціональної і ресурсної / потокової збалансованості БС комплексом заходів захисного характеру);

директивного (з огляду на відсутність дієвих саморегульованих засад КБ забезпечення своєї фінансової безпеки, а відтак необхідність унормування перебігу цих процесів);

індикативного (з огляду на необхідність планування вживаних дій / заходів і наявності обґрунтованих критеріїв, а також кількісних і якісних індикаторів, що свідчать про стан, ступінь досяжності оптимального рівня ФББС);

пруденційного, орієнтованого на реалізацію міжнародних угод [наприклад, Генеральна угода з торгівлі послугами (ГАТС) передбачає можливість застосування членами СОТ таких пруденційних заходів із забезпечення фінансової безпеки, як: захист інвесторів, вкладників, держателів полісів чи довірених осіб постачальника фінансової послуги];

ризик-орієнтованого (з огляду на необхідність запобігання / мінімізації / усунення численних ризиків функціонування БС);

поведінкового (з огляду на розгляд забезпечення ФББС як інституційно спрямованого самостійного виду професійної діяльності);

системно-синергетичного (з огляду на як існуючими тенденціями нерівноваги й нестабільності різних елементів БС, так і наявністю численних підходів до їх подолання). Важливе місце в цій сфері належить і здійсненню ґрунтовного компаративного (стосовно забезпечення ФББС зарубіжних країн / порівняння із середньосвітовими параметрами функціонування БС і ФБ інших сегментів вітчизняного фінансового сектору) аналізу забезпечення ФББС національної економіки.

В економічній літературі існують різні погляди на формування системи забезпечення ФББС. Так, Р. Вовченко наголошує, що фінансово безпечний БС національної економіки є гарантом ФБ держави, оскільки залежно від свого якісного стану він може бути чинником як прискорення, так і гальмування економічного зростання. Виконання ж вищезазначених цілей неможливе без формування дієвої системи забезпечення ФББС національної економіки, яка безпосередньо (хоча і різнопланово) впливає практично на всі сфери життєдіяльності тієї чи іншої країни, зачіпає інтереси всіх економічних агентів. Формування ж такої системи має базуватись на чіткому однозначному визначенні сутності ФББС; чинників, що її зумовлюють; загроз, які існують у банківській сфері; індикаторів, що характеризують рівень досяжності такої безпеки; комплексного стану ФББС національної економіки з виявленням проблем, недоліків і невирішених питань у цій царині; обґрунтованих пропозицій з під-вищення наявного рівня ФБ вітчизняних КБ і БС національної економіки загалом [2, с. 42].

Крім того, Р. Вовченко акцентує увагу й на тому, що формування системи забезпечення ФББС національної економіки має базуватись на розробленні концепції, стратегії і тактики її забезпечення з визначенням вимог до такої системи і принципів організації, її мети і завдань, об'єктів і суб'єктів, механізму забезпечення (методів, інструментів, стимулів і важелів) і забезпечувальних підсистем (нормативно-правової, організаційно-методичної, фінансової, кадрової, технологічної, інформаційно-аналітичної, моніторингової і контрольної). Насамперед, система забезпечення ФББС національної економіки має бути динамічною, здатною адаптуватися до змінюваних умов функціонування.

Таким чином, на його думку, система забезпечення ФББС національної економіки — сукупність динамічних, здатних адаптуватися до змінюваних умов функціонування і транспарентних, взаємопов'язаних і взаємозумовлених елементів, що базуються на науково

обґрунтованій концепції (визначення вимог до такої системи, її мети і завдань, об'єктів і суб'єктів, принципів організації), стратегії і тактиці забезпечення ФББС, фінансовій діагностиці останньої, стимулах і важелях, методах і інструментах, контролі й аналізі результатів її забезпечення, а також її забезпечувальних підсистемах [2, с. 43—44].

Систему забезпечення безпеки банківської діяльності загалом визначають як організовану сукупність спеціальних органів, коштів, методів і заходів, що забезпечують захист діяльності від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз [3, с. 18]. Проте за такого підходу нерозкритими залишаються питання з'ясування конкретних об'єктів забезпечення безпеки банківської діяльності.

Забезпечення ФББС розглядають і як сукупність економічних відносин, що складаються з приводу формування такої здатності в умовах обмеженості трудових, фінансових, матеріальних ресурсів, а його механізмом — сукупність способів організації економічних відносин, застосовуваних суб'єктами забезпечення ФБ з метою захисту банківської системи від зовнішніх і внутрішніх загроз в умовах обмеженості ресурсів [4, с. 159].

Ю. Ніколаєнко пропонує структурно-функціональну концепцію забезпечення саме ФББС, основними блоками якої є [5]: формування, безпосередня реалізація і розвиток стратегії, з ідентифікацією цілей, завдань, сутності і послідовності дій моделювання розвитку з урахуванням потреб і вимог екзогенного середовища до забезпечення стабільності БС, що дозволяє оцінити деструктивний вплив екзогенного середовища і розробити заходи із нейтралізації загроз. Проте, на наше переконання, такий підхід, по-перше, обмежує забезпечення ФББС лише формуванням, реалізацією і розвитком його стратегії, яка не враховує всю сукупність щільних зв'язків різних економічних агентів, їхніх різноманітних утворень і державних органів, секторів національної економіки, а також наявні розбіжності їхніх економічних / фінансових інтересів, а по-друге, не бере до уваги деструктивний вплив ендогенного середовища функціонування БС.

Етапами ж забезпечення ФББС він визначає [5]: інформаційний, аналітичний, моніторинговий, оцінювальний, розроблення й реалізацію заходів. Утім, на наш погляд, така етапізація є недостатньо коректною, оскільки будь-які кроки забезпечення ФББС у своїй основі мають певну інформацію й аналітичні викладки. Тому більш правомірно говоримо про *підготовчий, моніторинговий, оцінювальний, основний і коригувальний етапи* забезпечення ФББС.

А серед джерел забезпечення ФББС Ю. Ніколаєнко виокремлює: нормативно-правове, інформаційно-аналітичне, методичне, технологічне, інструментальне, фінансове, кадрове, наукове. Однак, на наш погляд, це радше не джерела, а забезпечувальні підсистеми системи забезпечення ФББС. При цьому зазначений підхід не акцентує уваги на такій важливій забезпечувальній підсистемі, як організаційно-управлінська.

У переліку запропонованих Ю. Ніколаєнком заходів із забезпечення ФББС в інтерпретації складових такої стратегії: підвищення рівня монетизації національної економіки; створення умов для підвищення капіталізації БС; підвищення норм резервування за зобов'язаннями в іноземній валюті, стимулювання залучення довгострокового боргу; проведення збалансованої бюджетної політики в напрямі стимулювання зростання норм внутрішніх заощаджень; проведення урядом антиінфляційної та антимонопольної політики; створення єдиної саморегульованої організації, яка б представляла інтереси всього банківського співтовариства; чітке дотримання законодавства; проведення заходів з підвищення репутаційного капіталу КБ, забезпечення транспарентності їхньої діяльності. Однак серед запропонованих заходів із забезпечення ФББС, на наш погляд, не знайшли свого відображення такі важливі, як: удосконалення грошово-кредитної політики центробанку, забезпечення її дієвої координації з бюджетно-податковою політикою; якісне поліпшення державного регулювання і нагляду за банківськими установами.

Крім того, проведення антиінфляційної політики не може бути прерогативою лише уряду, оскільки вона має формуватись спільно урядом і центробанком з огляду на

різнопланову природу інфляційних процесів. А в ринкових умовах не можна обмежувати представництво банківського співтовариства лише єдиною саморегулювальною організацією.

І, нарешті, методологічний інструментарій оцінки ФББС, на відміну від інших підходів, Ю. Ніколаєнко зводить до оцінки на мезо- і макрорівні, соціально-економічної, порівняльної та абсолютної ефективності механізму реалізації стратегії забезпечення ФББС (дотримання суб'єктами БС нормативно-правових актів, вимог до капіталу, системи обов'язкових нормативів і запобігання злочинним операціям; забезпечення КБ простого відтворення та інвестиційного відтворення КБ; підвищення рівня соціально-економічного розвитку країни) [5]. Така позиція, на наше переконання, виявляється неповною, оскільки, по-перше, оцінка ФББС будь-якої країни має здійснюватись і на мікро- (впливу безпечності функціонування БС як цілісного утворення на безпечність функціонування окремих КБ), мета- (рівні економічних / валютних союзів) і мегарівні (рівні світового банківського сектору). По-друге, некоректним є вживання терміна «порівняльна ефективність механізму реалізації стратегії забезпечення ФББС», позаяк у цьому контексті радше слід говорити не про порівняння, а відносну (на противагу абсолютній) ефективність. По-третє, дотримання суб'єктами БС вимог нормативно-правових актів виходить за межі забезпечення лише ФББС, оскільки є неодмінною вимогою в забезпеченні цілковитої (за всіма аспектами його функціонування) безпеки БС. По-четверте, як свідчить багаторічний світовий досвід, дотримання системи обов'язкових нормативів не убезпечує як окремі КБ, так і БС загалом від прояву нищівних кризових явищ. По-п'яте, забезпечення КБ простого відтворення можна вважати вагомим елементом забезпечення ФББС національної економіки.

На наш погляд, загалом, можна погодитися з визначенням системи забезпечення ФББС О. Дубровіна, який під нею розуміє сукупність цілей і завдань, об'єктів і суб'єктів, використовуваних методів, фінансових інструментів, важелів, індикаторів, принципів, концепції і стратегії для захисту національних інтересів загалом та інтересів учасників ринку банківських послуг зокрема; ідентифікації, моніторингу і оцінки викликів, зовнішніх і внутрішніх загроз; прогнозування і моделювання можливих дисбалансів, деструктивних подій і кризових явищ у БС; контролю ефективності використання фінансових ресурсів; розробленні й реалізації превентивних і оперативних заходів з убезпечення БС [6].

Однак механізми формування й реалізації зазначених елементів системи забезпечення ФББС потребують подальшого обґрунтування.

На наше переконання, *система забезпечення ФББС є:*

органічним поєднанням забезпечувальних (наукового супроводу, нормативно-правової, методичної, обліково-звітної, інформаційно-аналітичної, моніторингової / діагностичної, інфраструктурної, управлінської, маркетингової, техніко-технологічної, кадрової, фінансової, прогностичної, програмного забезпечення) підсистем, що безперервно формуються на стійкій плановій основі суб'єктами системи для досягнення її цілей, виконання поставлених завдань концептуального / стратегічного характеру за об'єктно-орієнтованим підходом до забезпечення ФББС (визначеними безпековими об'єктами з огляду на їхні особливості, значущість, напрями розвитку й причинно-наслідкові зв'язки), використання необхідних методів, інструментів, важелів і стимулів, безпекових індикаторів, механізмів впливу, неодмінного дотримання наріжних принципів убезпечення БС, його клієнтів / контрагентів, держави; своєчасного виявлення викликів, загроз і ризиків у банківській сфері, запобігання / мінімізації і нейтралізації їхнього негативного впливу на функціонування БС та обслуговуваних ним економічних агентів;

комплексом оптимально альтернативних і скоординованих упереджувальних, поточних і коригувальних заходів правового / правозастосовного, ліцензійно-реєстраційного, економічного, фінансового, соціального, превентивного, адміністративного, протекціоністського, організаційного, управлінського, інформаційно-аналітичного, техніко-технологічного, виховного, освітнього, режимного, профілактичного і контрольного характерів з фінансового убезпечення КБ зокрема і БС

загалом, економічних агентів, котрі ними обслуговуються або на яких відбивається стан ФББС, що унеможливує порушення наявних міжсистемних зв'язків.

Дієвість системи забезпечення ФББС зумовлюється охопленням нею всіх напрямів функціонування БС, тобто комплексністю. Водночас вона визначається готовністю й здатністю регуляторів і КБ:

повною мірою застосовувати ефективні механізми реалізації й захисту національних інтересів / інтересів КБ / їхніх клієнтів і контрагентів у банківській сфері, акумулювання / розподілу / перерозподілу фінансових ресурсів;

зберігати й нарощувати фінансовий потенціал КБ і БС загалом;

своєчасно попереджати / нівелювати / мінімізувати виклики і загрози ФББС, оперативно реагувати на мінливість ринкового середовища;

забезпечувати фінансові стійкість / стабільність і конкурентоспроможність як окремих КБ, так і БС загалом.

При цьому слід зазначити, що певні функції із забезпечення ФБ банківських операцій може виконувати безпосередньо сам споживач, зокрема, упереджуючи хибні рішення [7, с. 183].

О. Дубровін акцентує, що імперативами системи забезпечення ФББС мають стати [6, с. 53—54]: співмірність масштабів БС і національної економіки загалом; системність фінансових відносин у БС; оптимальна трансформація акумульованих БС ресурсів в інвестиції; подолання структурних, функціональних і регіональних диспропорцій у БС; створення різнопланових фінансових «подушок» безпеки на випадок кризових явищ; пріоритет попереджувальних заходів у забезпеченні ФББС; збереження цілісності БС навіть за несприятливих умов його функціонування; забезпечення належного контролю за рухом фінансових потоків у БС.

При цьому цілями першого порядку системи забезпечення ФББС можна вважати [8]: забезпечення її цілісності і взаємоузгодженості її елементів; досягнення необхідного рівня надійності захисту її об'єктів; зростання прибутку від надання якісних послуг і гарантій безпеки, дотримання майнових прав та інтересів клієнтів; підвищення іміджу БС.

Натомість цілі другого порядку полягають: у запобіганні загрозам безпеці БС; захисту від протиправних посягань; недопущенні крадіжки фінансових коштів і матеріально-технічних засобів, знищення майна й цінностей.

На наш погляд, головною метою системи забезпечення ФББС має стати досягнення фінансової стабільності функціонування БС, формування умов для його поступального розвитку.

На думку О. Дубровіна, основними завданнями системи забезпечення ФББС є [6, с. 55]: забезпечення рентабельності функціонування, фінансової стійкості, фінансової стабільності, надійності і конкурентоспроможності БС, а також підвищення рівня капіталізації і ринкової вартості КБ; Д. Шиян [4, с. 159] — ідентифікація загроз, їхній моніторинг, оцінка і мінімізація впливу; В. Светлової [8] — прогнозування, виявлення й усунення загроз безпеці; реалізація механізму оперативного реагування на загрози безпеці; розроблення правових заходів, інженерно-технічних інструментів, засобів забезпечення безпеки припинення загроз і посягань на ресурси; прогнозування, виявлення й усунення загроз безпеці; створення умов для максимального відшкодування і локалізації завданої неправомірними діями третіх осіб.

Разом з тим, на наш погляд, одними з найважливіших завдань формування системи забезпечення ФББС мають стати:

- гарантування ФБКБ і ФББС; забезпечення ФББС в умовах тіньового банкінгу;
- забезпечення / стимулювання достатнього обсягу фінансових ресурсів БС для реалізації стратегічних і тактичних планів його функціонування і такого, що наздоганяє / поступального розвитку;
- виявлення передумов виникнення, ранжування й об'єктивна оцінка загроз ФББС, зумовлених розвитком БС і фондового ринку; рівнем корупції; податковим

навантаженням КБ, їхніх клієнтів / контрагентів; визначення їхніх негативних наслідків / збитків від реалізації, а також необхідних / достатніх ресурсів для запобігання їм / їх нейтралізації / мінімізації;

- створення цілісного механізму нейтралізації загроз ФББС на стадіях життєвого циклу КБ замість розрізнених одиничних заходів, що не супроводжуються суттєвими результатами;
- забезпечення надійного захисту вкладів і рахунків фізичних осіб, а згодом і юридичних (з підвищенням гарантованої державою суми відшкодування і надійності системи гарантування як такої), для підвищення фінансової стійкості КБ, рівня їхньої ресурсотворювальної і депозитної безпеки і повноцінного відновлення довіри до банківських установ, забезпечення фінансової стабільності загалом і ФБ держави;
- розвиток страхування банківських ризиків (завдяки вдосконаленню бізнес-моделей як КБ, так і страховиків (СК), розроблення СК загальногрупових моделей оцінки ризиків і капіталу, що уможливають вимір ризиків і оптимізацію портфелів КБ) для забезпечення захисту інтересів КБ та їхніх клієнтів / контрагентів;
- визначення алгоритму / послідовності формування системи забезпечення ФББС.

На нашу думку, до завдань системи забезпечення ФББС слід віднести також: стійкість грошової й валютної та фінансової систем країни; розвиток інвестиційного кредитування; конструктивне поєднання зусиль держави і банківського бізнесу в мобілізації фінансових ресурсів.

Серед об'єктів забезпечення ФББС Д. Шиян виокремлює [4, с. 159]: зовнішнє середовище (клієнтів, державу, злочинні угруповання) і внутрішнє середовище (КБ, центральний банк, внутрішнє середовище КБ). Утім, з такою позицією важко погодитися, оскільки майже все, крім внутрішнього середовища (та й у цьому контексті дуже розпливчате поняття), є радше суб'єктами, а не об'єктами забезпечення ФБ.

Як зазначає Р. Вовченко, об'єктами ФББС є [2, с. 41]: економічні, соціальні і правові відносини, що зумовлюють фінансовий стан БС; фінансову діяльність КБ і БС загалом; фінансові інтереси клієнтів, контрагентів, власників, менеджерів і персоналу КБ, професійних учасників фінансових ринків, регулятора ринку банківських послуг і держави загалом; власні, залучені і запозичені КБ кошти й майнові права; фінансовий менеджмент; фінансовий стан, фінансову стійкість і фінансову стабільність, а також інфраструктуру (сукупність елементів майнового, правового, організаційного характеру, що забезпечують стабільне функціонування БС).

На думку О. Дубровіна, об'єктами ФББС мають бути [6, с. 57]: рівні рентабельності, ліквідності, поворотності кредитів, ризиків банківської діяльності, фінансові стійкість і стабільність, надійність і конкурентоспроможність банківських установ, рівень довіри до БС, тоді як суб'єктами — КБ, саморегулювльні організації на ринку банківських послуг, держава в особі центробанку та регуляторів інших сегментів фінансових ринків, інших центральних органів виконавчої влади та дорадчі органи у сфері дотримання національної безпеки, парламент, судові органи, рейтингові агентства, аудиторські компанії, вітчизняні і зарубіжні клієнти/контрагенти КБ.

Поряд із вищезазначеним, об'єктом забезпечення ФББС може бути і сформований комплекс пріоритетних фінансових інтересів БС, що потребують захисту в процесі його функціонування, а також фінансових інтересів КБ / їхніх клієнтів / контрагентів / держави.

На наш погляд, об'єктами забезпечення ФББС є: фінансові ресурси, активи / пасиви, майнові права БС; його ліквідність, платоспроможність, надійність, конкурентоспроможність, рентабельність; фінансові стійкість / стабільність; рівень довіри до БС; пріоритетні фінансові інтереси учасників ринку банківських послуг.

Предметом системи забезпечення ФББС є система фінансових відносин між суб'єктами ринку банківських послуг із забезпечення ФББС.

Д. Шиян до суб'єктів забезпечення ФББС відносить [4, с. 159]: КБ, центральний банк (до речі, їх же вона називає і об'єктами), державні органи, юридичних і фізичних осіб, пов'язаних із банківською діяльністю, а Р. Вовченко — державу (в особі органів законодавчої, виконавчої і судової влади), регуляторів ринків фінансових послуг, самоврядні організації і банківське співтовариство, банківські установи [2, с. 41].

На наш погляд, суб'єктами забезпечення ФББС мають бути: парламент; органи, що опікуються дотриманням національної / економічної / фінансової безпеки; КБ і ЦБ; структури інфраструктури ринку банківських послуг; державні органи, відповідальні за формування й реалізацію фінансової / бюджетної / податкової / антимонопольної політики; органи державного фінансового контролю; регулятор фондового ринку; правоохоронні органи; органи судової влади; саморегулювальні організації на ринку банківських послуг; клієнти/контрагенти КБ; рейтингові агентства, консалтингові / аудиторські компанії; експертне співтовариство.

Формування й функціонування системи забезпечення ФББС має базуватись як на об'єктивних економічних закономірностях, так і на принципах, що виробляються суб'єктами її забезпечення.

До принципів формування системи забезпечення ФББС Р. Вовченко відносить [2, с. 41]: наукову обґрунтованість, економічну доцільність, адекватність, еволюційність, саморозвиток, керованість, ефективність. Серед необхідних принципів ефективної системи ФББС називаються [3, с. 18]: комплексність, своєчасність, безперервність, активність, законність.

На думку О. Дубровіна, поряд із вищезазначеними, мають право на існування й такі принципи організації системи забезпечення ФББС, як: трансформаційність, наступництво, адаптованість [6, с. 58].

Поряд з цим, цей дослідник зазначає [6, с. 58—59], що підсистеми системи забезпечення ФББС мають складатися: з наукового, нормативно-правового, організаційного, управлінського, методично-інструментального, інформаційно-аналітичного, техніко-технологічного, кадрового, страхового, фінансового і режимного забезпечення. При цьому, якщо майже всі зі зазначених підсистем тією чи іншою мірою згадуються в економічній літературі, то підсистема страхового забезпечення / гарантування, на наше переконання, має включати гарантування повернення (у певних межах) банківських вкладів фізичних і юридичних осіб, страхування банківських угод, кредитних і довірчих операцій, операцій з цінними паперами, страхування банківських установ, їхніх клієнтів / контрагентів від шахрайських проявів і недобросовісної конкуренції. Крім того, цей дослідник наголошує, що варто враховувати: система забезпечення ФББС має включати такі підсистеми, як підсистеми забезпечення ФББС державою в особі законодавчих, виконавчих, регуляторних і судових органів, а також підсистему самозабезпечення ФББС банківськими установами. Це, безумовно, дозволить підвищити рівень ФББС, його клієнтів / контрагентів. А формуванню повноцінної системи забезпечення ФББС має передувати розроблення відповідних концепцій і стратегій.

Основу стратегії забезпечення безпеки, як комплексу цілей і підходів, реалізація яких перешкоджає доступу до КБ з метою завдання їм економічної шкоди майнового і немайнового характерів, може становити одна з концепцій [9, с. 17—18]:

1. Концепція попереджувальної протидії, що передбачає застосування суб'єктами системи забезпечення ФББС активних способів попередження можливих негативних впливів і протидії їм.

2. Концепція пасивного захисту, орієнтована на державний захист КБ.

3. Концепція адекватної відповіді, що передбачає можливість застосування комплексу законних заходів профілактики і відбиття потенційних загроз ФББС.

Ю. Ніколаєнко зазначає, що стратегія забезпечення ФББС визначає умови реорганізації БС через взаємодію функціоналів її підсистем: взаємопов'язаних важелів і регуляторів у межах відповідного типу механізму, методів і засобів, заходів економічного,

науково-технічного, адміністративного й організаційного характерів, спрямованих на попередження та нейтралізацію загроз БС в умовах нестабільності зовнішнього середовища [5].

На думку ж О. Дубровіна, стратегією забезпечення ФББС є сукупність науково обґрунтованих довгострокових цілей і організаційно-управлінських підходів, спрямованих на убезпечення БС від наявних у стратегічному горизонті й 60 потенційно можливих внутрішніх і зовнішніх загроз ФББС, недоотримання доходів і заподіяння шкоди КБ, що базуватимуться на попередженні, захисті й адекватній реакції на виникаючі виклики / загрози / ризику [2, с. 59—60].

На наш погляд, поряд із вищезазначеними, стратегії забезпечення ФББС можуть бути й *стратегіями виживання* (функціонування БС у кризових умовах), *стратегіями стабілізації* (функціонування в умовах обмежених обсягів реалізованих БС продуктів / наданих послуг недостатньої рентабельності), а також *стратегіями зростання* (істотне підвищення БС обсягу реалізованих продуктів / наданих послуг і рентабельності функціонування).

Загалом же, формування й подальше функціонування системи забезпечення ФББС має здійснюватись на основі (*рис. 1*):

відповідної концепції (системи поглядів, ідей, засадничих положень), стратегії (стратегування ФББС, визначення імперативів і моделі її забезпечення, застосовуваних типів стратегії), політики, пріоритетів й поточних заходів, обґрунтованого визначення цілей і завдань такої системи, її предмета, об'єктів і суб'єктів / державних органів / структурних одиниць КБ, принципів формування й функціонування, механізмів, методів й інструментів забезпечення ФББС, визначення резервів підвищення її рівня;

якісних забезпечувальних підсистем системи забезпечення ФББС;

обґрунтованої оцінки викликів, типів і масштабів загроз ФББС, ризиків функціонування БС;

визначення кількісних (їхніх порогових значень) і якісних індикаторів ФББС загалом та її окремих різновидів і їх застосування в об'єктивній оцінці їхнього реального стану;

прогнозування рівня ФББС на середньо- і довгострокову перспективу;

з'ясування індикаторів й застосування таких підходів до оцінки ефективності такої системи, як Security ROI, Annualized loss experience, Total costs of ownership, Discounted cash flows, Net present value (порівняння розрахункового показника ризику і витрат на забезпечення безпеки, інвестицій у безпеку й інвестиції в розвиток).

Така система має також включати такі підсистеми забезпечення ФББС, як науковий супровід, нормативно-правове, організаційне, управлінське, методичне, інструментальне, контрольнo-діагностичне, обліково-звітне, інформаційно-аналітичне, прогностичне, маркетингове, техніко-технологічне, кадрове, страхове, інфраструктурне, режимне, фінансове, програмне забезпечення.

Поряд з цим, формування такої системи має базуватись на врахуванні критеріїв ФББС. Серед останніх, називають:

стабільність фінансової системи, у т. ч. взаємозв'язки між такими її складовими, як грошово-кредитна, банківська, податкова, бюджетна, валютна системи, що забезпечує економічне зростання, стійкість розвитку ринків капіталу, ресурсів і кредиту;

забезпеченість економічних агентів фінансовими ресурсами для вирішення поставлених завдань і функцій, виконання зобов'язань, задоволення потреб;

досконалість законодавчої бази, що створює умови для функціонування фінансової системи, зокрема, банківської складової, у рамках правового поля, виключаючи неконтрольовані фінансові потоки.

Механізм забезпечення ФБ є складною і структурованою системою реагування на виклики сьогодення. ФБ забезпечується завдяки реалізації ефективної та продуманої фінансової політики в усіх сферах суспільного життя [10, с. 79].

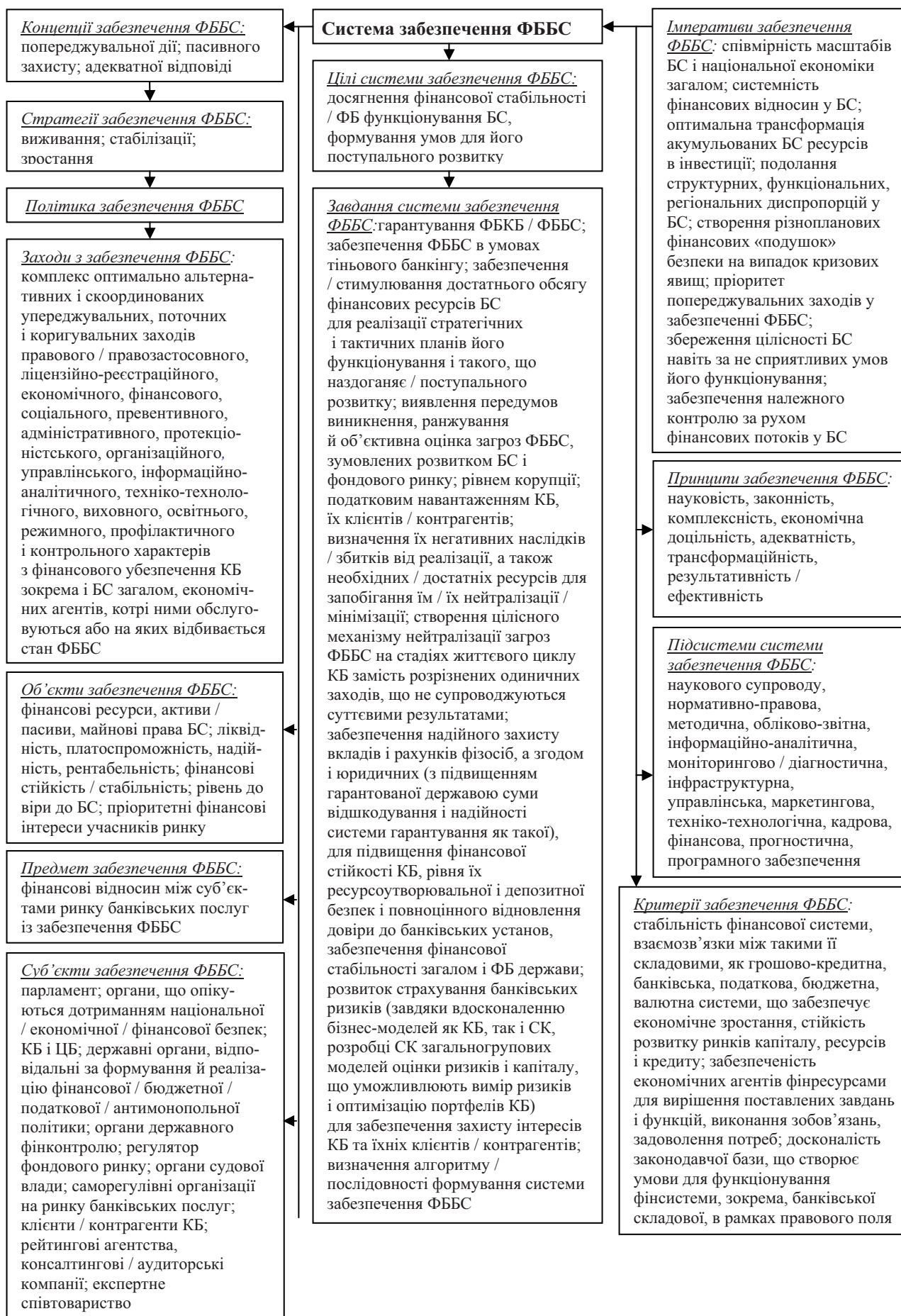

Рис. Складові формування системи забезпечення ФББС

Примітка. Авторська розробка.

Упровадження єдиного узгодженого механізму функціонування системи забезпечення ФБ, у тому числі забезпечення ефективної координації дій суб'єктів, що володіють правовим статусом у зазначеній сфері, а також упровадження системного підходу до планування та забезпечення виконання заходів щодо забезпечення ФБ [11, с. 426].

Для характеристики мегатрендів ФБ можна використовувати графічний інструмент — діаграму Ісікави [1, с. 275], основною перевагою якого є його наочність й універсальність. Цей інструмент базується на принципі простої причинності — кожна проблема має свою причину / комбінацію причин, відтак його мета — проаналізувати і з'ясувати найімовірніші напрями розв'язання проблеми. Застосування цього інструменту передбачає: з'ясування проблеми — забезпечення ФББС; визначення основних мегатрендів і можливих причин, що їх зумовлюють; аналіз отриманої діаграми.

Розуміння мегатрендів, що формують майбутній стан ФББС, потрібне для розроблення ефективних стратегій. Слід розглядати чотири взаємопов'язані і взаємозалежні мегатренди: політична стабільність; довготривале економічне зростання; соціальна справедливість; прорив у VI технологічний уклад.

Трьома основними інструментами забезпечення ФББС в умовах цифрової економіки окремі дослідники [12, с. 6] називають: 1) державний протекціонізм; 2) техніко-технологічне вдосконалення цифрових технологій; 3) застосування ринкових механізмів. Проте, на наш погляд, такий підхід є занадто спрощеним, оскільки не лише протекціонізмом вичерпується належне державне регулювання забезпечення ФББС, а поряд із ринковими механізмами мають застосуватися чіткі нормативно-правове регламентування і правозастосовна практика й регуляторні заходи.

Висновки. Таким чином, ліквідність КБ напряму впливає на такі складові / різновиди їхньої ФБ, як ресурсна, депозитна, кредитна, валютна, інвестиційна і боргова безпеки, безпека розрахункових операцій і безпека доходів і витрат, а також на рівень ФБКБ загалом. Водночас слід зазначити, що вплив ліквідності на ФБКБ неоднозначний, оскільки, поряд із прямим убезпеченням різних аспектів / зниженням численних ризиків його функціонування, вона за високого / надмірного рівня негативно позначається на дохідності банківської установи, що часто є наріжною метою КБ.

Для забезпечення вагомого місця і ролі ліквідності КБ у дотриманні їхньої ФБ потрібні: обґрунтоване визначення сутності ліквідності КБ та їхньої ФБ; об'єктивна ідентифікація ризиків втрати ліквідності, її незбалансованості, утворення надлишкової ліквідності; адекватне управління ліквідністю як окремих КБ, так і БС загалом, що, у свою чергу, потребує подальших досліджень цієї проблематики.

Література

1. Милета В. И. Финансовая безопасность региона: понятие и проблемы оценки. *Экономика: теория и практика*. 2018. № 1. С. 41—47.
2. Вовченко Р. С. Фінансова безпека банківського сектору економіки України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 — гроші, фінанси і кредит. Київ, 2016. 237 с.
3. Гаврилко П. П., Гаврилко П. П., Гуштан Т. В. Фінансова безпека банківської системи. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2018. № 11. С. 15—20.
4. Шиян Д. В. Організаційно-методичні аспекти формування механізму фінансової безпеки банківської системи. *Фінансовий простір*. 2014. № 2. С. 158—163.
5. Ніколаєнко Ю. В. Фінансова безпека у забезпеченні стабільності функціонування банківського сектору : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Чернігів, 2017. 423 с.
6. Дубровін О. В. Забезпечення фінансової безпеки у банківському секторі : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Львів, 2020. 262 с.
7. Славкіна М. А. Економічна безпека банківського сектору національної економіки України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 — економіка та управління національним господарством. Запоріжжя, 2019. 218 с.
8. Светлова В. В. Механизмы и инструменты эффективной системы экономической безопасности коммерческих банков : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.05 — економіка и управление народным хозяйством (по отраслям и сферам деятельности, в т. ч.: экономическая безопасность). Москва, 2018. 30 с.
9. Афанасьева О. Н. Экономическая безопасность банковской сферы и ее обеспечение. *Проблемы экономики, финансов и управления производством*. 2018. № 42. С. 10—18.
10. Кривошеєв К. О. Адміністративно-правові засади діяльності єдиного правоохоронного органу, що забезпечує фінансову безпеку України : дис. ... д-ра філософії : 081. Суми, 2021. 233 с.
11. Бригінець О. О. Правове забезпечення фінансової безпеки України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2017. 460 с.

12. Астратова Г. В., Астратова С. В., Жернов А. А. Маркетинг инвестиционных сервисов физических лиц и финансовая безопасность банковского сектора в условиях цифровой экономики. *Дискуссия*. 2019. Вып. 95. С. 6—20.

Статтю рекомендовано до друку 01.10.2021

© Федоруценко Б. В., Барановський О. І.

References

1. Mileta, V. I. (2018). Finansovaya bezopasnost' regiona: ponyatie i problemy ocenki [Financial security of the region: concept and assessment problems]. *Ekonomika: teoriya i praktika — Economy: theory and practice*, 1, 41—47 [in Russian].
2. Vovchenko, R. S. (2016). Finansova bezpeka bankivskoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Financial security of the banking sector of the economy of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Havrylko, P. P., Havrylko, P. P., & Hushtan, T. V. (2018). Finansova bezpeka bankivskoi systemy [Financial security of the banking system]. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini — Development of market relations in Ukraine*, 11, 15—20 [in Ukrainian].
4. Shyian, D. V. (2014). Orzaniatsiino-metodychni aspekty formuvannya mekhanizmu finansovoi bezpeky bankivkoi systemy [Organizational and methodological aspects of the formation of the mechanism of financial security of the banking system]. *Finansovyi postir — Financial space*, 2, 158—163 [in Ukrainian].
5. Nikolaienko, Yu. V. (2017). Finansova bezpeka u zabezpechenni stabilnosti funktsionuvannya bankivskoho sektoru [Financial security in ensuring the stability of the bank sector]. *Doctor's thesis*. Chernihiv [in Ukrainian].
6. Dubovin, O. V. (2020). Zabezpechennia finansovoi bezpeky u bankivskomu sektori [Ensuring financial security in the banking sector]. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
7. Slavkina, M. A. (2019). Ekonomichna bezpeka bankivskoho sektoru nationalnoi ekonomiky Ukrainy [Economic security of the banking sector of the national economy of Ukraine]. *Candidate's thesis*. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
8. Svetlova, V. V. (2018). Mekhanizmy i instrumenty effektivnoy systemy ekonomicheskoy bezopasnosti kommercheskih bankov [Mechanisms and instruments of an effective system of economic security of commercial banks]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
9. Afanaieva, O. N. (2018). Ekonomicheskaya bezopasnost' bankovskoy sfery i ee obespechenie [Economic security of the banking sector and its provision]. *Problemy ekonomiki, finansov i upravleniya proizvodstvom — Problems of economics, finance and management of production*, 42, 10—18 [in Russian].
10. Kryvosheiev, K. O. (2021). Administratyvno-pravovi zasady diialnosti yedynoho pravookhoronnoho orhanu, shcho zabezpechuie finansovu bezpeku Ukrainy [Administrative and legal principles of a single law enforcement agency that provides financial security of Ukraine]. *Doctor's thesis*. Sumy [in Ukrainian].
11. Bryhinets, O. O. (2017). Pravove zabezpechennia finansovoi bezpeky Ukrainy [Legal provision of financial security of Ukraine]. *Doctor's thesis*. Irpin [in Ukrainian].
12. Astratova, H. V., Astratova, S. V., & Zhernov, A. A. (2019). Marketing investitsionnykh servisov fizicheskikh lic i finansovaya bezopasnost' bankovskogo sektora v usloviyakh cifrovoj ekonomiki [Marketing of investment services for individuals and financial security of the banking sector in the digital economy]. *Diskussiya — Discussion*, 95, 6—20 [in Russian].

The article is recommended for printing 01.10.2021

© Fedorushchenko B., Baranovskyi O.